

İBNÜ'L-GURBÂLÎ

(ابن الغربالي)

Ebû Bekr Abdullah b. Hüseyin
b. İbrâhîm b. Hüseyin
b. Âsım es-Sekafî el-Kurtubî
(ö. 403/1013)

Astronomî-meteoroloji âlimi,
edip ve şair.

Endülüslü seçkin bir ailenin çocuğu olarak Kurtuba'da (Cordoba) doğdu. Büyük dedelerinden Âsım'a nisbetle İbn Âsım diye de anılır; İbnü'l-Gurbâlî lakabını neden aldığı ise bilinmemektedir. Tahsilini Kurtuba'da yaptı; muhtemelen 330 (941) yılında şehre yerleşen nahivci Ebû Ali el-Kâfî'nin talebesidir. Öğrenimini tamamladıktan sonra şurta teşkilâtına girerek sâhibü's-ş-şurtalığa kadar yükseldi. Emîr Muhammed b. Abdurrahman'ın güvenini ve dostluğunu kazandığı için üst düzey bir yetkili sıfatıyla saraydaki toplantılara katıldı (Humeydî, II, 417). Endülüs'te karışıklık ve isyanların baş gösterdiği bir dönemde âsi Berberîler'in Kurtuba'yı ele geçirmeleri sırasında 5 veya 6 Şevval 403 (19 veya 20 Nisan 1013) tarihinde öldürüldü (İbnü'l-Ebbâr, II, 445). Özellikle astronomi, meteoroloji, ziraat ve coğrafya gibi ilim dallarında geniş bilgiye sahip olan İb-

nü'l-Gurbâlî, bu konularda kaleme aldığı *Kitâbü'l-Envâ' ve'l-ezmine* adlı eserinde kendinden öncekilere intikal eden bilgileri tenkide tâbi tuttu ve bizzat ilmi gözlemlerde bulunarak müphem noktalara açıklık getirmeye çalıştı. Arap dili ve edebiyatına dair yazdığı bildirilen *Muhtaşarü'l-Beyân ve't-tebyîn* adlı eser de aynı zamanda edip olduğunu gösterir; ayrıca klâsik kaynaklar onun şairliğinden bahseder ve şiirlerinden örnekler verir.

Eserleri. İbnü'l-Gurbâlî'nin günümüze ulaşan tek eseri *Kitâbü'l-Envâ' ve'l-ezmine ve ma'rifeti a'yânî'l-kevâkib*, müslüman Araplar'ın özellikle halk astronomi ve meteorolojisiyle ilgili birikimlerini ortaya koydukları "kitâbü'l-envâ' ve'l-ezmine" türünün en önemli örneğidir. Bu türde yazılan yaklaşık elliye yakın eserden günümüze gelebilenler sadece dört tane olup bunlar arasında İbnü'l-Gurbâlî'ninki tarih itibarıyla ikinci, muhteva ve metot itibarıyla birinci durumdadır. Eser, bir girişle otuz üç bölüm (kavi) ve bu bölümlerin çeşitli sayıdaki alt bölümlerinden oluşmuştur. Araplar'ın gökyüzünü, felekleri, kutupları ve burçları adlandırmadaki metotlarını, güneş, ay ve gezegenlerin hareketlerini, kible tayinini ve atmosferde meydana gelen olayların tesbitini ele alır. Ayrıca develerle koyunların aşım, do-

ğum ve yavrularının sütten kesilme zamanları gibi çiftçilikle bilinmesi gerekli hususlarda ve çeşitli ziraî konularda da bilgi vermektedir. Eserin dikkat çeken bir yönü de lengüistik bir özelliğe sahip olmasıdır. Genellikle terim ve kavramların tahlili girilmektedir ve pek çok yerde etimolojik açıklamalar yapılmaktadır. Konuların yorumunda ise âyet, hadis, emsâl ve dil kurallarına başvurulmuş, yer yer de Arap efsanelerinden faydalanılmıştır. Müellif tarafından da belirtildiği gibi kitap, bu alanda yazılmış pek çok eserin gözden geçirilmesi ve onlardaki dağınık bilgilerin bir araya toplanarak özetlenmesi suretiyle meydana getirilmiştir. İbnü'l-Gurbâlî'nin faydalandığı müellifler arasında Kisâî, Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâk, Ebû Zeyd el-En-sârî, Asmaî, İbnü's-Sikkît, İbn Kuteybe, Ebû Hanîfe ed-Dîneverî ve Ebû Ali el-Kâfî gibi şahsiyetler bulunmakta, bununla birlikte onun kitabını hazırlarken öncekilere tamamen bağımlı kalmadığı, seçici, eleştireci ve yenilikçi olduğu görülmektedir. Eserin bilinen tek yazma nüshası İstanbul'da olup (TSMK, III. Ahmed, nr. 3508) önce Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasımı (Frankfurt 1985), arkasından bazı bölümlerinin Rafael Munoz tarafından İspanyolca'ya çevirisi (*Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islamicos en Madrid*, XXV [1991-1992], s. 102-117) ve Nûrî Hammûdî el-Kaysî ile Muhammed Nâyif ed-Düleymî tarafından tahkikli neşri yapılmıştır (Beyrut 1996). Daha sonra Hüseyin Elmalî kitabı bir giriş yazısı ile birlikte tekrar yayımlamıştır (Ankara 1997). İbnü'l-Ebbâr'ın verdiği bilgiye göre İbnü'l-Gurbâlî, Câhiz'in Arap dili ve edebiyatı konusunda yazdığı en önemli eseri olan *el-Beyân ve't-tebyîn*'i de ihtisar etmiştir (*et-Tekmile*, II, 445).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Gurbâlî, *Kitâbü'l-Envâ' ve'l-ezmine ve ma'rifeti a'yânî'l-kevâkib* (nşr. Hüseyin Elmalî), Ankara 1997, neşredenin girişi, s. 46, 51, 54, 57; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1956, II, 34; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, s. 77, 184-189; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebes* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, II, 416-417; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile* (nşr. F. Codera), Madrid 1889, II, 444-445; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 101-102; Sezgin, *GAS*, II, 680; VII, 336-338, 359-360; Rafael Munoz, "Problemas lexicograficos en la obra de Ibn Âsım al-Garbâlî", *Revista del Instituto Egipcio de Estudios Islamicos en Madrid*, XXV, Madrid 1991-92, s. 97-117; Muharrem Çelebi, "Envâ", *DİA*, XI, 257-258; Juan Vernet - Julio Samsó, "The Development of Arabic Science in Andalusia", *Encyclopedia of the History of Arabic Science* (ed. Roshdi Rashed), New York 1996, I, 257.

İbnü'l-Gurbâlî'nin *Kitâbü'l-Envâ' ve'l-ezmine* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 3508)

